

УДК 378.1

Н.І. Болтянська, к.т.н., доцент, О.В. Болтянський, к.т.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

О.І. Подашевська, ст. викл, Н.Г. Серебрякова, к.пед.н.
Білоруський державний аграрний технічний університет

О.І. Субочев

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА В НАУЦІ ТА ОСВІТІ: ПРИЧИНИ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

Анотація. В статті розглядається питання академічної культури в науці та освіті, а саме висвітлюються причини академічної недоброчесності.

Ключові слова: академічна культура, доброчесність, здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти, причини.

Постановка проблеми. Доброчесність в сучасному цивілізованому світі є тим наріжним каменем, який складає фундамент внутрішньої гармонії людини, стійкість її характеру та послідовність морального образу. Вища освіта через навчання і дослідження фактично скріплює цей фундамент елементами академічної доброчесності, які покликані виховувати інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей, реалізуючи тим самим свою соціальну місію. Однак, сучасна університетська практика засвідчує, що заклади вищої освіти часто не дотримуються такого імперативу у своїй діяльності, допускаючи академічну нечесність або ігноруючи академічні проступки з боку студентів, викладачів чи представників адміністрації. Академічна нечесність великою мірою нівелює саму цінність освіти, сприяє фальсифікації вищої школи й тим самим зменшенню її внеску у суспільно-економічний розвиток [1-4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми академічної культури та доброчесності різнобічно висвітлюються в працях Данченка Ю. М., Грушанської Н. Г., Войтовича С. А., Бойчука О. А. та ін. Цілком очевидно з точки зору світових стандартів вищої школи, що університетська освіта без дотримання етичних принципів залишатиметься не більше, як напівдиким освітнім полем, де панують невігластво, обман, корупція, а самовіддана праця викладачів-новаторів не шануватиметься, а часто й каратиметься. Тобто, складається прикре враження, що академічна доброчесність на сьогодні в Україні сприймається переважно як деяка міфічна концепція, про яку нині дуже модно говорити, а не дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти. При розгляданні проблем втілення принципів академічної доброчесності у закладах вищої освіти автори вважають, що необхідно розрізняти внутрішню та зовнішню академічну відповідальність. Очевидно,

що при реалізації внутрішньої академічної відповідальності та доброчесності в закладі вищої освіти забезпечується двома зацікавленими сторонами – науково-педагогічними працівниками і керівництвом закладу та здобувачами вищої освіти [1,5-7].

Формулювання цілей статті. Мета статті дослідження питань академічної культури в науці та освіті, а саме причин академічної недоброчесності.

Виклад основного матеріалу досліджень. Укорінення «академічної доброчесності» в сучасній Україні відбувається в контексті подолання радянської спадщини та впровадження сучасних стандартів в освіті. Тому, з одного боку, очікувано, що саме західні підходи стають основними дороговказами. З іншого – це інколи призводить до некритичного перенесення західної практики на український ґрунт і, водночас, до ігнорування вітчизняних освітніх традицій. Не використовуючи поняття академічної доброчесності, Василь Сухомлинський у своїх «Ста порадах вчителів», наприклад, досить повно окреслює її сучасний зміст. «Наймерзеннішим пороком» називає педагог брехню та лицемірство й закликає виховувати у школярів правдивість. «Правдивість – це передусім чесність перед людьми і водночас перед власною совістю. Правда оцінка самого себе – що я вже можу і чого не можу, як я просуваюся до... вершини самовдосконалення... – правда оцінка всього цього є наріжним каменем правдивості й чесності». «Правдивість і чесність, непримиренність до брехні й обману йдуть від великої правди праці». «Твердість правди, непохитність думки, ясність істини – це джерела, що пробиваються з криниці, ім'я якій – трудно» [8]. В перекладі з латині прикметник *integer* означає «довершений, повний, цілісний», а іменник *integrity* – відповідно, «довершеність, повнота, цілісність» психологічного стану людини, який відзначається її внутрішньою гармонією, стійкістю і послідовністю морального образу. У поєднанні зі сполучним прикметником *academic*, як ознаку належності того чи іншого суб'єкта чи предмету до школи чи університету, процесів навчання та мислення, отримуємо категорію академічної доброчесності (*academic integrity*). Прийнятий у сучасній нормативній й педагогічній практиці концепт академічної доброчесності передбачає відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності (рис 1).

Академічній доброчесності в сучасному дискурсі на цю проблематику протиставляється категорія академічної нечесності, основні прояви якої знаходимо у таких видах діяльності:

- фабрикація даних – передбачає штучне створення вигаданих даних чи фактів на підтримку положень, які пропонуються автором у науковій праці;
- фальсифікація даних – полягає у свідомій зміні чи модифікації вже наявних даних для підтвердження тих чи інших наукових висновків дослідника;
- хабарництво в академічній сфері – незаконне вимагання від певної

особи матеріальних чи грошових цінностей в обмін на академічну вигоду (наприклад, хабар за іспит чи письмову роботу);

– академічний саботаж – вчинення дослідником таких дій, які дають йому можливість отримати нелегітимну академічну вигоду, чи зменшити таку для інших членів академічної групи чи спільноти (наприклад, шляхом затягування процесу рецензування роботи автора для використання результатів у власних цілях, знищення певних даних відносно інших дослідників-конкурентів);

Рис. 1. Фундаментальні цінності академічної доброчесності [1,9]

– професорська нечесність – зловживання окремими представниками професорсько-викладацького складу своїми службовими обов'язками з метою примусу і тиску на колег чи студентів;

– академічне шахрайство – така поведінка студентів, коли в ході виконання навчальних завдань вони використовують в корисливих цілях недозволені матеріали, інформацію чи інші допоміжні засоби; найпоширенішою формою академічного шахрайства є списування, зокрема за посередництвом шпаргалок, через заглядання у роботу сусіда під час іспиту, колективну співпрацю між студентами заради отримання спільної для всіх вигоди, вчинення дій, направлених на попереднє та незаконне ознайомлення зі змістом екзаменаційних білетів тощо;

– плагіат – академічна поведінка, яка характеризується такими п'ятьма кумулятивними ознаками: «коли певна особа (1) використовує слова, ідеї чи результати праці, (2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині (3) без вказування посилання на джерело, з якого вона була запозичена (4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування авторства оригіналу (5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, які не обов'язково мають бути грошового характеру».

Отже, академічна доброчесність, з одного боку, є складною міждисциплінарною категорією, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі, та механізми й інструменти, за допомогою яких такі реалізуються на практиці. З іншого, існує цілий комплекс чинників, передусім морально-культурних, інституційних, освітньо-виховних, які впливають ззовні чи зсередини на університет, визначаючи його спроможність та прагнення протидіяти академічній нечесності. У будь-якому разі така цілісна система норм, правил, устроїв потребує значних ресурсів, часу та навіть волі й мужності окремих осіб для свого утвердження, і в жодному випадку не може з'явитись одномоментно чи випадково [1,10,11].

Якщо дивитися на науку ще в першій половині ХХ століття, то явищ академічної недоброчесності було менше (якщо брати аспект плагіату), а моральної підтримки в науковому колі та поваги учнів до викладацького складу і навпаки було більше, адже отримували вищу академічну освіту та займалися наукою вразі менше людей, а ніж зараз. Що ж до дослідницьких питань, то вони опрацьовувалися фундаментальніше, в діахронному розрізі та набагато довше (почасти це була робота з першоджерелами) і не було такої потреби як «запозичувати» результати чужої інтелектуальної діяльності. А якщо запозичення та викрадення траплялися, то пояснити їх можна було лише недостатньо вихованістю індивіда, навіть якщо він з освіченого кола.

Що ж відбувається зараз в науці та освіті з академічною культурою, які причини академічної недоброчесності зараз? Як людина соціальна, яка постійно так чи інакше перебуває в академічному просторі і яка не позбавлена аналітичного способу мислення та критичного сприйняття інформації, можу з впевненістю твердити, що все кардинально змінилося з приходом глобалізації та науково-технічного та інформаційного прогресу, причому зміни відбулися буквально за останні 20 років, хоча тенденції вже до того були значні [2].

Тож перша причина – технічний, інформаційний прогрес та глобалізація.

Якщо раніше, скажімо років п'ятнадцять тому, щоб опрацювати невеликий реферат, вам було б необхідно піти до бібліотеки в відділ бібліографії опрацювати за темою різні картотеки, виписати літературу, замовити, відібрати потрібний матеріал, проаналізувати і написати вашу роботу згідно академічних вимог та правил, то зараз бібліотека у вас в комп'ютері. Але тут все не так просто, тому що, якщо у наукових бібліотеках відібраний матеріал є автентичний та перевірений, то в комп'ютері, в інтернет просторі – звалище, в якому автентичність перемішана з безліччю фейку та непотребу. І коли ненавчена, не підготовлена до роботи в таких умовах і з таким матеріалом людина, просто бере це все, що вдалося знайти і використовує, то ми отримуємо дуже неякісний, а часто і непотрібний результат. Тож доступність матеріалу, зробила зі студентів безпомічних, в академічному сенсі, людей. Окрім того тут є і психологічний аспект: друкований матеріал, щоб дістати який ви витратили час та зусилля, сприймається як матеріал створений кимось, а ось матеріал в інтернеті психологічно сприймається як щось узагальнене, тому його так легко переймають без перевірки достовірності джерела та часто без посилань на джерело. Тож зараз доступність до будь-якої інформації створило умовно право на використання чужої інтелектуальної праці на власний розсуд. Звичайно, поважаючи себе та інших науковець, навіть в такій доступності інформації не привласнить собі чужу думку, але для цього потрібно уже мати в собі етичні стандарти та звичку жити дотримуючись їх. Що знову підтверджує, що в сучасних умовах потрібно вводити предмет інформаційна культура, інформаційна етика, яка б допомогла студентам та учням критично сприймати «науковий» матеріал в інтернеті, перевіряти і лише потім засвоювати та використовувати в роботі з розумінням, що це чужий матеріал, а не каштан, що впав на доріжку у парку. Також у студентів потрібно створити рефлекс на повагу до інтелектуальних ресурсів, та для цього в суспільстві уже мають бути закладені етичні фундаменталії, так звані неоголошені, проте природні правила, і тут уже необхідна ціла низка освітніх просвітительських заходів на кожному етапі розвитку особистості [2].

Однією з ключових проблем у науці та навчанні став плагіат, а його прояви – запозичення та/або присвоєння результатів досліджень, повторне їх викладення, набули значного поширення. Тим самим виникають передумови для знецінення інтелектуальної праці та спотворення її результатів. Тому в світовому науковому товаристві відбувається зростання уваги до проблем боротьби з академічною недоброчесністю. Проблема академічної доброчесності торкається двох найважливіших складових системи вищої освіти: процесів навчання та наукових досліджень, тому й розробка рекомендацій щодо її підсилення має здійснюватися з урахуванням особливостей зазначених напрямів. Ключову роль у контексті підсилення академічної доброчесності відіграє якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань. Організація освітньо-виховного процесу

зумовлює формування специфічного середовища, в якому закладаються основні принципи та цінності навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Для забезпечення високої якості вищої освіти потрібним є формування гармонійного академічного середовища з урахуванням сучасних запитів та викликів, одним із яких є дотримання принципів та норм академічної доброчесності під час навчання та здійснення науково-дослідної діяльності.

У контексті підвищення академічної доброчесності здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти необхідно спрямовувати зусилля на формування академічної культури на основі пропаганди морально-етичних принципів навчальної та науково-дослідної діяльності, розвивати навички дослідницької культури. Але дотримання принципів академічної доброчесності не можливе за умов відсутності у здобувачів вищої освіти навчальних навичок пошуку та опрацювання інформації, критичного її осмислення, формулювання та обґрунтування власної позиції, висування креативних та інноваційних ідей; опанування методів наукових досліджень. Тому з перших курсів навчання головним завданням викладачів є навчити здобувачів вищої освіти вчитися та планувати, організовувати, проводити наукові дослідження. У цьому контексті необхідно сформувати сучасне навчально-методичне забезпечення самостійної та науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. Важливим у напрямі формування навчально-пізнавальних та професійних компетентностей здобувачів вищої освіти є персоніфікація та індивідуалізація процесу навчання, впровадження системи консультування, менторства і супроводу студентів. Для підсилення мотивації здобувачів вищої освіти до якісного виконання навчальних завдань важливо сформувати розуміння важливості завдання для майбутньої професійної діяльності; довести актуальність, своєчасність та доцільність виконання поставленого завдання; аргументувати практичну цінність; забезпечити оптимальну складність, обсяг завдання, помірність та рівномірність навантаження у процесі його виконання. Слід зауважити ключову роль викладача у формуванні академічної культури особистості, засвоєнні знань, набутті умінь і практичних навичок здобувачів вищої освіти, які за сучасних умов з викладачів перетворюються на менторів, тьюторів, коучів.

Наступна причина – темпоральність, тут мається на увазі темп життя суспільства, швидка зміна умов та актуальності, що передбачає стрес для студентів на науково-викладацького складу. Велике навантаження, не достатня кількість часу на виконання проекту, змушує людей порушувати науковий етикет і переймати чужий матеріал: переінакшуючи його або ж навіть не змінюючи форму матеріалу. І це зрозуміло, тому що якісний науковий матеріал вимагає правильного, послідовного, структурованого підходу для опрацювання та часу виконання на досягнення результату.

Третя причина – недостатня і дуже низька оплата праці академічних працівників. Така життєва ситуація змушує фінансово нестійких осіб зважуватися на певні кроки, які нівелюють поняття освіти, поняття етики та моралі, що в свою чергу створює з освіти бізнес проект з торгівлею оцінками,

дипломними, кандидатськими тощо. Як результат всього попередньо перерахованого, падає повага студентів до викладачів, викладачів до колег та до самих себе і роботи якою вони займаються. Також така система прихованого освітньо-наукового нігілізму створює абсолютно неконкурентних в світовому контексті людей з вищою освітою та неконкурентних науковців. Також сюди можна додати перенасиченість наукового ринку праці, як наслідок неконтрольованого «плодження» пустих наукових кадрів (але це здебільшого стосується не науки, а освіти, саме викладацької діяльності, або престижу мати науковий ступінь). В такому середовищі перенасичення, неетичної боротьби, конкурсних схем на посади, губляться дійсно талановиті науковці, викладачі, які могли б розвинути українську освіту та науку, але змушені їхати за кордон, або перекваліфіковуватися змінюючи кардинально життєвий та професійний вектор. І ще одна причина – це виховання і це основа основ. Дітей потрібно ще з малечку виховувати в доброчесності та повазі до самих себе до своїх друзів, рідних, колег, до розуміння чужої речі та своєї. Якщо цього немає, то звичайно ненавчена особистість виросте з абсолютно іншими ціннісними орієнтирами, які будуть для неї природними і в такому разі звинувачувати її в порушенні правил, які для неї чужі, не доводиться. Варто повторювати і поглиблювати спецкурси з етики та академічних правил, щоб вони ставали природними нормами життя для суспільства. В університетах вводити спецкурси та конференції з академічної культури та доброчесності. Серед викладачів також не завадило б створювати певні просвітительські заходи, тому що наголошування на важливості даного аспекту академічних правил та доброчесності вже точно нікому не стане на заваді, але лише надасть впевненість та безстрашність діяти, змінювати і починати з себе та з тієї системи в якій працює людина.

Висновки. Отже, повертаючись до причин, то, як бачимо, всі ці причини дуже пов'язані між собою і заплітаються в єдиний клубок, який потрібно поступово і дуже систематично розплутувати, починаючи від морально-етичного виховання дітей, студентів, аспірантів, викладачів. Підвищувати ролі закону і контролю над порушенням авторського права. У нас є все, щоб створити комфортний академічний простір з низкою правил, обов'язків, але тим не менш комфортного і справедливого. Звичайно економічне питання потрібно негайно вирішувати, тому що воно в основі порушення академічної доброчесності поряд з вихованням та просвітительством. Бо навіть контролюючі, консультаційні відділи по підтримці академічної доброчесності на базі університетів, потребують значного фінансування, якого, нажаль, в університетах не вистачає.

Список використаних джерел.

1. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий концепт. URL: <https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chy-diyevyj-kontsept/>
2. Дубініна К. А. Академічна доброчесність: виклики сучасності: збірник

наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян. Варшава, 2020. С. 25-31.

3. Кюрчев В.М. Організаційні форми дистанційного навчання і специфіка їх застосування в ТДАТУ. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2020. Вип. 23. С. 144–151.

4. Скляр Р.В., Скляр О.Г. Технологія інтерактивного навчання. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2013. Вип. 16. С. 155–158.

5. Podashevskaya H., Serebryakova N. Use of three-dimensional computer visualization in the study of nanostructures. Минск: БГАТУ, 2020. С. 517-519.

6. Дереза О.О., Дереза С.В. Формування спрямованості на орієнтоване навчання в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів для професійно-технічних закладів освіти. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2016. Вип. 19. С.144-150.

7. Boltianska N., Manita I., Podashevskaya H. Application of nanotechnology in technological processes of animal husbandry in Ukraine. Інженерія природокористування. Харків: ХНУСГ, 2020. №2(16). С. 33–37.

8. Boltianska N., Podashevskaya H., Manita I. Areas of application of nanotechnologies in animal husbandry. Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Мелітополь: ТДАТУ, 2020. С. 357-361. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/tsst/wp-content/uploads/sites/6/podashevskaya-2020.pdf>

9. Журавель Д.П., Савченко О.Д., Методи виховної роботи зі студентами в процесі вивчення технічних дисциплін. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2009. Вип.13. С.246-250.

10. Скляр Р.В. Моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти в закладах вищої освіти. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2019. Вип. 22. С. 40-45.

11. Сушко О. В., Колодій О. С. Управління самостійною роботою студентів ЗВО у процесі професійної підготовки. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. праць. ТДАТУ. Мелітополь, 2020. Вип. 23. С. 144–151.

Boltianska N., Boltianskyi O., Podashevskaya H., Serebryakova N., Subochev A. Academic culture in science and education: causes of academic unfairness

Summary. The article considers the issue of academic culture in science and education, namely the causes of academic dishonesty.

Key words: academic culture, integrity, applicants for higher education, institutions of higher education, reasons.